

УДК 330.341.1

К.Ю. Мамченко*
К.В. Євланова****ДЕРЖАВНЕ СТИМУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
В УКРАЇНІ: ТЕНДЕНЦІЇ ТА ОСОБЛИВОСТІ**

В статті висвітлюються особливості механізму державного стимулювання інноваційної діяльності в Україні. Досліджуються основні тенденції бюджетного фінансування розвитку національної інноваційної системи. Запропоновані шляхи стимулювання в умовах кризових явищ у світі.

В статье освещены особенности механизма государственного стимулирования инновационной деятельности в Украине. Исследуются основные тенденции бюджетного финансирования развития национальной инновационной системы. Предложены пути стимулирования в условиях кризисных явлений в мире.

Постановка проблеми. З великою вірогідністю сьогодні можна стверджувати, що в ринкових умовах одним з ключових чинників сталих темпів розвитку національної економіки є підтримка та стимулювання інноваційної діяльності. Не дивлячись на свою відносно низьку рентабельність та ризикованість, вона є невичерпним джерелом економічного зростання та конкурентних переваг країни.

В Україні інноваційна діяльність регулюється достатньою кількістю законодавчих та нормативних актів, які отримали позитивну оцінку Всесвітньої організації інтелектуальної власності, проте механізм державної підтримки та стимулювання інноваційних процесів все ж має багато невирішених проблем, адже, як показує практика, заходи щодо активізації інноваційної діяльності в нашій країні залишаються малоефективними. Все це зумовлює актуальність обраної теми та передбачає необхідність її розробки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій показав, що теоретичним і практичним аспектам питання стимулювання інноваційних процесів прямими та непрямими методами, впливу держави на інноваційну активність підприємств, порівнянню державної підтримки інноваційного розвитку в Україні та за кордоном присвячено чимало наукових робіт. Зокрема, серед вітчизняних науковців та фахівців з країн СНД ці проблеми досліджують Ю. Каракай [1], Я. Костенок [2], Є. Литвиненко [5], О. Кузьменко [6], Д. Чеберкус [7] та ін. Разом із тим питання формування ефективного механізму стимулювання інноваційної діяльності в державі потребує подальшого поглиблення та уточнення з урахуванням специфіки

впливу світової економічної кризи на економіку України.

Метою даної статті є розробка адекватних шляхів стимулювання інноваційної сфери в Україні, що відповідатимуть сучасним явищам в економіці. З огляду на це, важливим завданням видається аналіз механізму державного стимулювання інноваційної діяльності в Україні.

Викладення основного матеріалу. В сучасних умовах розвиток інноваційної діяльності в державі набуває особливого значення, оскільки, по-перше, наявність науково-технологічної бази в країні дає можливість інтегруватися у світові інноваційні процеси; по-друге, розвиток інноваційних процесів забезпечує науково-технологічну безпеку, потужний науково-інноваційний потенціал, укріплення обороноздатності країни; по-третє, інновації дають можливість гармонізувати відношення між людиною та природою; по-четверте, такі процеси дозволяють вирішити проблеми зайнятості населення через створення нових високооплачуваних робочих місць, а отже підвищують рівень життя населення [1, с. 15-16].

Специфіка інноваційної діяльності (вигідність для інвестора, ризикованість, важливість у її підтримці, стимулюванні, фінансуванні та ін.) визначає необхідність пильної уваги до неї з боку держави. На законодавчому рівні українська економіка задекларувала свою інноваційну спрямованість ще у 1991 році, коли був прийнятий Закон України «Про основи державної політики у сфері науки і науково-технічної діяльності», який тепер замінений Законом України «Про наукову і науково-технічну діяльність». Законодавче забезпечення інноваційної діяльності в Україні

* Мамченко К.Ю. – викладач, аспірантка кафедри фінансів.

** Євланова К.В. – студентка IV курсу обліково-фінансового факультету.

Донецький державний університет управління, м. Донецьк.

також регламентується й іншими законодавчими та нормативними актами, що забезпечують різноманітні важелі державної підтримки цього процесу та формують основні напрямки державної інноваційної політики [2, с. 162].

Державна інноваційна політика – сукупність заходів (науково-технічних, виробничих, фінансових, управлінських та ін.), які пов'язані з просуванням інноваційної продукції на ринок; стимулювання економічної та соціальної ефективності інноваційних процесів, через вплив держави на економіку; комплекс

заходів, що створюють сприятливі умови для виникнення та функціонування інноваційної інфраструктури [1, с. 16-17].

Сучасна державна інноваційна політика має безпосередній зв'язок з іншими складовими державного регулювання соціально-економічних процесів в Україні. Це спричинено тим, що інноваційні процеси в країні мають відношення до різних аспектів економічного життя суспільства. Найбільш важливі такі зв'язки можна зобразити у вигляді схеми (рис. 1).

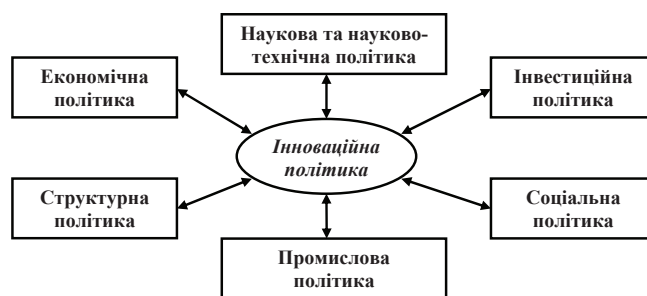

Рис. 1. Взаємозв'язок інноваційної політики з іншими складовими державного регулювання соціально-економічних процесів

Аналізуючи схему можна зробити висновок, що інноваційна політика має комплексний вплив на соціальні та економічні процеси в країні, які в свою чергу сприяють формуванню необхідних умов для ініціації інноваційних процесів та непрямо регулюють їх. Погодженість інноваційної політики з економічною, структурною, науковою та науково-технічною, інвестиційною, промисловою та соціальною політикою держави виявляється у використанні єдиних економічних інструментів державного впливу, що відповідають обраному економічному курсу.

Законом України «Про інноваційну діяльність» вказано, що державне регулювання інноваційної діяльності здійснюється наступним шляхом [3]:

визначення та підтримка пріоритетних її напрямів на державному, галузевому, регіональному та місцевому рівнях, формування відповідно інноваційних програм;

створення нормативно-правової бази та вжиття економічних заходів із підтримки та стимулювання інноваційної діяльності, захист прав та інтересів її суб'єктів;

запровадження пільгового оподаткування суб'єктів інноваційної діяльності, а також об'єктів інноваційної діяльності комерційних банків та інших фінансово-кредитних установ, які кредитують це виконання;

підтримка функціонування та розвитку інноваційної інфраструктури;

фінансова підтримка виконання інноваційних проектів.

Одним з основних важелів впливу на розвиток наукової та науково-технічної діяльності відповідно до діючої законодавчої бази є бюджетне фінансування. Розглянемо, наскільки дієво працює цей важіль.

Дані Держкомстату України свідчать про те, що у 2007 році, в порівнянні з 2006 роком витрати на виконання наукових та науково-технічних робіт зросли на 83,98% і склали 6149,2 млн. грн. В той же час, у 2007 році серед зазначених витрат питома вага витрат за рахунок держбюджету знизилась на 6,72% в порівнянні з 2006 роком. Отже, такі дані підтверджують той факт, що в Україні відсутні механізми та умови реалізації даних правових норм [4].

Питома вага науково-технічної сфери у ВВП станом на 2007 рік складає трохи більше 1%, в той час, як за критерієм ЄС цей показник не має бути нижчим ніж 2,5%, що в свою чергу негативно впливає на розвиток науки. Крім того, за таких умов економічне відставання України від промислово розвинених країн тільки зростатиме.

Дані, що представлені у вигляді графіку на рис. 2 свідчать про зростання в динаміці фінансування підприємствами технологічних робіт.

Важливо зазначити позитивне зростання витрат на фінансування у 2007 році, який склав

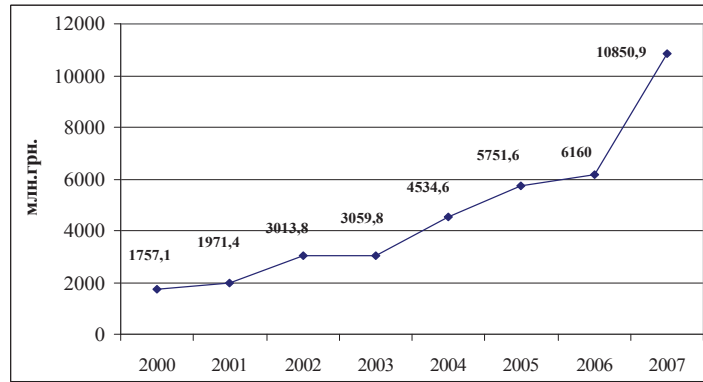

Рис. 2. Динаміка витрат на фінансування технологічних інновацій

10850,9 млн. грн., що перевищує витрати попереднього року на 176,14%. Тепер зробимо більш детальний аналіз у розрізі джерел витрат на технологічні інновації, скориставшись наступною діаграмою (рис. 3).

Дані свідчать, що найбільшу питому вагу мають власні кошти підприємства (станом на 2007 р. – 84,6%), а найнижчу – кошти бюджетного фінансування (причому, основна частина з яких витрачається на підтримку інноваційної

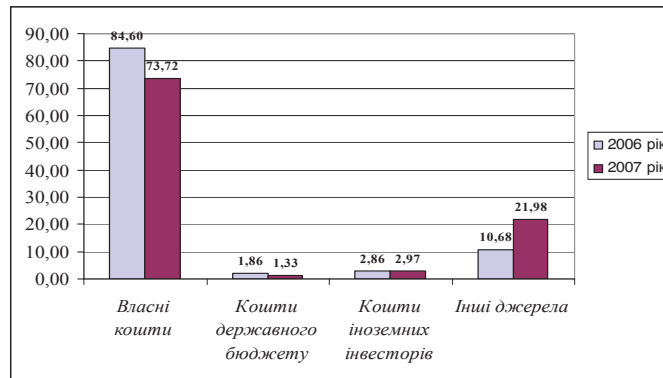

Рис. 3. Питома вага джерел фінансування технологічних інновацій в загальній сумі витрат, у %

діяльності підприємств, що мають стратегічне значення для економіки та безпеки держави). Власні кошти підприємства також знизилися на 10,88% у 2007 році в порівнянні з 2006 роком. Таке скорочення можна пояснити відсутністю довгострокової мотивації інноваційної діяльності підприємств, а також не розвиненістю практики надання кредитів зі знижкою кредитної ставки підприємствам, що мають позитивну динаміку розвитку інновацій [5, с. 43].

В сучасних умовах стримуючим чинником інноваційної активності підприємств є відсутність платоспроможного попиту на наукові дослідження та розробки. В країні досі поширеною залишається модель «technology push» просування інноваційної продукції, що є причиною недостатніх темпів ринку інноваційної продукції в Україні, неспроможності вітчизняних товаровиробників бути рівноправними партнерами на міжнародному ринку інноваційних товарів та послуг.

Для того, щоб цієї проблеми запобігти, доцільно використовувати непрямі методи стимулювання в державній інноваційній політиці. Використання таких методів також сприятиме адаптуванню українського механізму стимулювання інновацій до норм і вимог СОТ і ЄС.

Євросоюз використовує такі основні напрямки інноваційної політики, що засновані на світових принципах та практиці [6, с. 8]:

вироблення антимонопольного законодавства;

використання системи прискореної амортизації;

пряме фінансування підприємств для активізації їх у розробці та застосуванні наукомісткої продукції;

пільгове оподаткування;

заохочення розвитку інноваційного потенціалу малого та середнього бізнесу;

стимулювання співробітництва університетської науки та організації – виробників новітньої технології.

Застосування таких методів стимулювання мають позитивно впливати на довгострокові темпи розвитку інноваційної сфери в Україні. Важливо також щоб підприємства, яким буде надана така підтримка, усвідомлювали необхідність свого інноваційного розвитку, оскільки тільки взаємна зацікавленість принесе успіх в партнерстві держави та бізнесу [7, с. 6].

Позитивною тенденцією є підвищення числа згаданих вище підприємств. У 2006 році питома вага підприємств, що були інноваційно активними складала 11,2% (щорічне поступове зменшення цього показника з відмітки 18% почалося ще у 2002 році), а вже у 2007 році цей показник досяг рівня 14,2%, при цьому 11,5% промислових підприємств у тому ж році впроваджували інновації.

Україна має великий науковий потенціал та висококваліфіковані кадри. Проте впродовж 2007 року простежується тенденція до зниження приросту чисельності докторів наук (на 25% в порівнянні з 2006 роком) та кандидатів наук (на 36% в порівнянні з 2006 роком) в економіці України. В загалі зниження чисельності науковців досягло рівня 96820 осіб (для порівняння у 2006 р. – 100245 осіб, а у 2000 р. – 120773 осіб) [4].

Таким чином, Україна поступово стає не тільки постачальником виробничої сировини, а й поставником наукомістких технологій у сферу інновацій інших країн. Близько половини всіх науково-інтелектуальних та технічних розробок країни не мають платоспроможного попиту на внутрішньому ринку, а отже відбувається відтік вітчизняних інноваційних технологій та висококваліфікованих кадрів в країни, де такий попит існує [7, с. 5].

Висновки та перспективи подальших розробок. Державний механізм стимулювання інноваційного розвитку в Україні повинен розвиватися шляхом розробки та реалізації методів непрямої підтримки, серед яких принциповими мають стати: надання податкових пільг підприємствам та науковим організаціям; прискорена амортизація фондів; створення центрів обслуговування та консультацій; надання допомоги в підготовці та перепідготовці персоналу та ін.

Використання непрямих методів стимулювання та перехід від моделі «technology push» до моделі «technology pull» - моделі, зорієнтованої на ринковий попит на наукові знання забезпечить підвищення конкурентноздатності українського товаровиробника на міжнародному ринку.

Проте, співвідношення прямих та непрямих заходів стимулювання інноваційної діяльності визначається економічною ситуацією в країні та політикою державного регулювання. Саме тому, в умовах кризи інноваційна сфера не зможе ефективно розвиватися лише тільки на принципах саморегулювання, отже існує необхідність впровадження державних механізмів стимулювання. Тільки державне регулювання інновацій здатне відновити потужність металургійної, хімічної, машинобудівної промисловості та підвищити потенціал аграрних підприємств в країні, адже вони вже відчули на собі негативний вплив кризових явищ у світі.

Подальші дослідження мають бути спрямовані на визначені конкретних форм і методів стимулювання роботи підприємств (податкове стимулювання, кредитне стимулювання та ін.) як складових механізму державної підтримки та стимулювання інноваційної сфери економіки. Перспективним напрямком досліджень також може стати розробка засобів підвищення адекватної віддачі та економічної ефективності бюджетного фінансування інновацій.

Література

1. Каракай Ю. Роль государства в стимулировании инновационной деятельности // Экономика Украины. – 2007. – № 3. – С. 14-21.
2. Костенок Я. Проблемы законодательного характера у сфері інноваційної діяльності // Підприємництво, господарство і право. – 2006. – № 3. – С. 162-165.
3. Про інноваційну діяльність: Закон України від 4.07.02, №40-IV // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
4. Офіційний сайт Державного комітету статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
5. Литвиненко Є.О. Податкове стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств // Проблеми науки. – 2007. – № 4. – С. 42-47.
6. Кузьменко О. Державне регулювання інноваційних процесів у розвинених країнах // Схід. – 2006. – № 3. – С. 5-9.
7. Чеберкус Д. Системні підходи до державного регулювання інноваційного розвитку України в умовах глобалізації // Економіст. – 2007. – № 9. – С. 4-6.